

ISBN 978-86-82873-16-7

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА II

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова II / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 223 стр. ; — 24 cm

Тираж 350. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-16-7

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145325836

Рецензенти:

др Марта Бјелетић, виши научни сарадник, др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић

Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

мр Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (*palcic@eunet.yu*)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА

Београд, Студентски трг 13

chigoja@eunet.yu

www.chigoja.co.yu

Тираж

350

САДРЖАЈ

Предговор	7
Радови	
Ружица Бајић: <i>О православним израцима у Речнику Мајнице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i>	9–20
Марија Вучковић: <i>Глагол оћузнати 'ослабити, омршавити; оронати; омлохавити' — јужнословенски дијалектизам или континуаната исл. основе *rylz-?</i>	21–33
Мирјана Гочанин: <i>О именима близанаца</i>	35–43
Марија Ђинђић: <i>Турцизми у седамнаестом тому Речника САНУ</i>	45–51
Ненад Ивановић: <i>Принципи формирања и организације корпуса Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (у периоду од 1853. до 1953. године)</i>	53–78
Владан Јовановић: <i>О неким лексемама са оштрим тојмовним значењем 'гледати, поспирати' и њиховој лексикографској обради</i>	79–85
Марина Јуришић: <i>Неке акценатске занимљивости из ичињских села</i>	87–95
Наташа Марковић: <i>Преглед Вукове граматичке терминологије</i>	97–108
Милица Марјановић: <i>Ејноними са негативном експресивном конотацијом</i>	109–118
Драгана Настановић: <i>О акузативу једине неких именица мушког рода прве деklinационе врсте</i>	119–127
Веселин Петровић: <i>Зоонимски систем Горњих Сјерањана (код Пријепоља)</i>	129–137
Мирјана Петровић: <i>Неки проблеми у проучавању лексике свадбених обичаја</i>	139–145
Драгана Радовановић: <i>Преношење акцената на ирклинику у говору Ваљевске Колубаре</i>	147–168
Данијела Радоњић: <i>О једном сегменту Вукове војвођанске лексике у Речнику САНУ</i>	169–176
Ана Савић-Грујић: <i>Географски распоред двеју фитонимских лексема у иризренско-шимочким говорима (клиј, окомак)</i>	177–189

Прикази

Наташа Вуловић: <i>Уз седамнаестџи џом Речника САНУ</i>	191–194
Бранкица Марковић: <i>Миодраг Јовановић, Говор Пашићровића</i>	195–202
Бојана Мојсиловић: <i>Рајна Драгићевић, Лексикологија срџског језика</i>	203–208
Марина Спасојевић: <i>Бојана Милосављевић, Форме учџивосџи у срџском језику</i>	209–211
Данијела Станић: <i>Иван Клајн — Милан Шийка, Речник сџраних израза и изрека</i>	213–217

Хроника

Виктор Савић: <i>Сџандардизовање сџаре ћирилице и њено регистровање у Уникоду</i>	219–223
---	---------

ISBN 978-86-82873-16-7, p. (195–202)
УДК 811.163.41'282.2(049.32)
2007.

Миодраг Јовановић, *Говор Пашићровића*, Универзитет Црне Горе,
Подгорица, 2005, 536 стр.

Ова књига представља унеколико прерађену и допуњену докторску дисертацију која је одбрањена 27. III 2000. године на Филолошком факултету у Београду пред комисијом: проф. др Радоје Симић, академик проф. др Бранислав Остојић и проф. др Милорад Дешић.

Према речима аутора „основна намјена и суштина књиге *Говор Пашићровића* била је да се, преко описа једног приморског говора зетско-јужносанџачког типа, баци нова свјетлост на укупне дијалекатске прилике у Црној Гори“ (стр. 8).

Књига је организована на следећи начин: започиње одељком *Умјесто њредговора* (стр. 7), за којим следе: *Увод* (9–51), *Прозодијске особине* (53–67), *Фонетске и фонолошке особине* (68–245), *Морфолошки сисџем* (246–478), *Закључне најомене* (479–497), *Литџераџура* (498–503) и *Текстови* (504–528). На самом крају књиге наводи се *Садржај* (529–534), а приложена је и географска *Карџа области Пашићровићи*.

У уводном делу, који има осам целина, аутор одређује границе испитиваног подручја (9–11) наводећи да су „Паштровићи приморска област у подножју брда, између Будве и Спича, или прецизније — како се то у народу каже: од Куфина — мјеста сјевероисточно од Спича (на путу од Петровца према Бару) до Бабина вира, надомак Будве“ (9) и да „захватају појас од око 16 km у дужини, 2–6 km у ширини, са површином од 65,33 km²“ (11), затим даје кратак преглед историје (11–18), наводи важније податке о имену области (18–21), о племенској организацији Паштровића (21–32), која је веома важна за разумевање Паштровића и њиховог говора, јер, како аутор тврди, припадност одређеној племенској заједници нигде у Црној Гори нема толиког значаја као у Паштровићима. „Организовање у племена кроз бурна историјска догађања, било је у правом смислу питање опстанка — и физичког и културног“ (21). У наставку даје списак насеља ове области (32–37), наводи податке о становништву (37–39), осврће се на досадашња проучавања Паштровића и паштровског говора

са затворене ултима на дугу пенултиму, као и особине акцента ван ултима речи. Након тога прати судбину дугосилазног акцента, истим редоследом као и код краткосилазног. Аутор закључује да је повлачење акцента у овом говору ишло од краја ка почетку речи, и то из неких позиција више, а из неких мање доследно. Резултат оваквог процеса је чешћа појава краткосилазног, а ређа појава дугосилазног акцента на неком од унутрашњих слогова речи. Он сматра да долази до уједначавања акценатских типова, односно да померање акцента не зависи много од квантитета поста акценатских слогова. У наставку се бави квантитетским алтернацијама у неакцентованим слоговима и износи да је генерално правило у паштровском говору то да у једној речи може бити само један дуги пре акценатски слог, док за позиције иза акцента нема ограничења — може их бити један, два или више. Закључује да дистрибуција дужина у овом говору није доследно спроведена и уочава четири битна процеса:

- скраћивање пре акценатске дужине (веома изражено)
нпр. *ѿрема сус'ѣду, чѿѿѿн Примѿрскѿ нѿѿине;*
- дужење пре акценатске краткоће (није ширих размера)
нпр. *свѿнѿло, зайѿѿѿвѿ ме;*
- скраћивање дугог поста акценатског слога (доста изражено и достиже степен процеса скраћивања пре акценатских дужина)
нпр. *а из Бѿчићѿ, као ѿре свѿѿѿон жѿѿѿѿн;*
- дужење поста акценатског кратког слога (изражено у много већем степену од дужења пре акценатске краткоће)
нпр. *иза нѿѿѿѿѿ ѿлећѿ, јѿ рѿдѿѿѿо са ѿѿѿѿѿн.*

На крају још помиње две појаве, које касније детаљније обрађује: преношење акцента на проклитику и редукцију акцента код неких ортотоничних речи (показне заменице и основни бројеви), у зависности од њихове синтаксичке функције у реченици. С обзиром на то да паштровски говор познаје само силазне акценте, логично је да ће овде бити само старог преношења на проклитику, које се врши код одређених прозодијских типова именица сва три рода, нешто ређе код бројева и код глагола кад се на месту проклитике јавља негација НЕ.

Прелазећи даље на фонетске и фонолошке особине говора Пашићровића, аутор детаљно описује вокалски и консонантски систем, као и пратеће гласовне промене.

Вокалски систем говора Паштровића изгледа овако:

[и]	[у]	
(е), (шје)	(уо), (оу)	
[е]	[о]	+ р
	(о ^а)	
	(а), (а ^о)	
[ь ^а] (а)	[а]	
	(а)	

Уочава се изразита нестабилност паштровског вокалског система, која је, по оцени Митра Пешикана, карактеристична за говоре „полугласничке зоне“, с тим што су на ситуацију у Паштровићима утицали и други фактори — пре свега ту је утицај страног језичког елемента, посебно романског (три и по века су Паштровићи били у саставу Млетачке републике), а затим и развитак одређених особина на подручју самих Паштровића, као последица самосталног живота и изолованости од говора из непосредног окружења (из историјских разлога). Аутор запажа фонетска варирања вокала А, Е, О и у неакцентованим и у акцентованим кратким и дугим слоговима. Наводи да је „тешко учити неке системе — различит изговор на примјер гласа -а- наћи ћемо у истим условима у ријечи — овај глас се факултативно у истој позицији може изговорити нормалноштокавски, нешто отвореније, затвореније или са извјесном помућеношћу у правцу полугласника који се никад не изједначава са отвореношћу: *бр̑ишно* : *бр̑ишно* : *бр̑ишно* : *бр̑ишно* ; *огл̑ишена* : *огл̑ишена* : *огл̑ишена* : *огл̑ишена*“ (103). Када се јавља у дугим слоговима, поред књижевног изговора, факултативно се јављају затворено и лабијализовано А (нпр. *џир̑ава* : *џир̑ава* : *џир̑ава*). Вокал Е такође може одступати од стандарда и изговарати се затвореније у дугим и кратким слоговима, а може доћи и до дифтонгизације у дугим слоговима (нпр. *ож̑ени̑*, *џон̑е̑је*, *П̑еро*, *н̑ож̑еви*, *м̑јес̑еци*, *џи̑и̑ешко*, *џи̑и̑ес(џи̑)*). Изговор вокала О зависи од квантитета слога у коме се налази — у неакцентованим кратким слоговима изговара се отвореније (*но^ас̑е̑ћа*, *бан^ав̑ина*, *џд̑но^аво*), у слогу са краткосилазним акцентом нема фонетских варирања (*р̑д̑гови*, *џр̑к̑д̑си̑*), док у слогу са дугосилазним акцентом долази до дифтонгизације (*м̑џ̑џ̑*: *м̑џ̑џ̑*; *џв̑џ̑*: *м̑џ̑џ̑*, *џв̑џ̑*). Вокали И, У чувају стабилну позицију. Даље аутор запажа да су за многе поремећаје у дистрибуцији појединих вокала „криви“ разлози морфолошке природе и као резултат тога јавља се замена вокала. На крају указује на појаву адаптирања страних вокала

наставак -ЕВ (или можда -ЕВИЈ): *овизи љуђи сѿарѣви* ; *оно је најсѿа-ревијѣ*.

У одељку о личним заменицама аутор запажа неслагања са књижевним језиком, и то у дативу и локативу заменица ЈА, Ти и СЕБЕ, које гласе МЕНЕ, ТЕБЕ и СЕБЕ. Акузатив једнине личне заменице за треће лице ОНА гласи ЈЕ (*сѿмо је ѿѣзи, нѣћемо је носѿи(ѿи)*). Заменице МИ и ВИ имају у дативу енклитичке облике НИ, ВИ (*дѿли ни, нијеси ни дѿ рѿкију*), а у акузативу се јављају дублетизми: НЕ/НАС и ВЕ/ВАС (*овѿ шѿо не лагѿ, ѿѿ нас је унѿиѿило ; шѿо ве инѿерѣсује, ођу да вас чѿсѿин*).

Бројеви од један до 19 немају неких значајнијих морфолошких особености, док се бројеви 20, 30, 40 и 60 јављају у различитим ликовима због фонетских процеса (*дваес, два(д)ес, ѿриес, ѿридес, ѿридесѿије, чѿѿрес, чѿѿрс, шесе(ѿ)*). Упрошћавања су највећа у броју *чѿѿресѿи*, која могу доћи и до облика *чѿѿр*.

Инфинитив је у овом говору веома жива категорија и реализује се у три лика: 1) књижевном (са наставцима -ТИ, -ЋИ); 2) без финалног -И и 3) без финалних морфема -ТИ, -ЋИ. Глаголи на -ТИ најчешће се јављају у варијантама под 2 и 3, а глаголи на -ЋИ у варијанти под 2.

Аорист, имперфекат, перфекат и футур I су живе категорије у овом говору, док употреба плусквамперфекта и футура II није ширих размера. Уместо футура II радије се употребљава презент.

Код предлога је интересантна појава напоредне употребе СА и СО и СУ (*срѣѿан со ѿе сѿрѿнѣ, со ѿѿѣ(м) се завршѿвѿ, идѣмо су (о)нијем ѿѿѿом*), затим појава предлога ПРОЗ (< прѣз + кроз): *ѿроз онѣ кѿђе, ѿроз кѿђу* и напоредна употреба предлога ПОРЕД, ПРЕМА/ПРАМА и СПОРЕД, СПРЕМ, СПОРАДИ (*сѿоре(д) њѿх, сѿрем оне кужѿнѣ Нѿбиловѣ, немѿј сѿоради ѿе ѣецѣ*).

Паштровски говор познаје и неке дијалекатски обојене везнике (АЛ', ИЛ', ДОКЛЕ уместо ДОК, ЈЕР/ЈЕРЕ, КАО, КО, КА, КИ, КИ, НОГО уместо НЕГО, ТЕК/ТЕКЕ/ТУК, два сложена везника ИЛИНО и НЕКАЛИ и прости везник Е).

Врло је честа употреба партикула -Н и -ЗИ у овом говору. Оне се најчешће додају прилозима и заменицама, а могу се употребљавати и уз придеве, бројеве, именице, па чак и уз глаголе: *њѿѿзи, овѿзи, мѿ-јѿѿзи, ѿѿѿзи; ѿѿмози, овѿђен, ођен, овђен, ѿклѣн, ѿун; ѿунѿ, ођѣна; ѿунѿк, ођѣнѿк, ѿвђенаке, ѿунѣ; озгѿр, оздѿл; ѿѿдѿѿер, онѿдѿѿер; мѿдѿн, вѿшѿн, бѿжѿзи, ѿсѿѿзи, нѿјбѿљѿзи, вѿшѿзи, јѿднѿѿзи, ѿрѣђѿн, нѿјѿр-вѿзи, ѿрѿн, дрѿѿзи, нијесмо много шѿѿрилизѿ*.

У закључним напоменама аутор, полазећи од глобалне поделе црногорских говора зетско-јужносанџачког типа на новије и старије, простор Паштровића сврстава у зону старијих говора, који нису дијалекатски компактни. Аутор је настојао да одреди место паштровском говору у шароликом говорном појасу југоисточне Црне Горе. Међутим, тај посао није било лако одрадити без детаљнијег познавања говора из окружења (и приморских и континенталних). Како сам аутор наводи, „према географском положају област Паштровића припада говорима црногорског приморја, чији говори до сада нијесу довољно испитивани — без опсежнијих монографија о говору Грбља и Маина, западније од Паштровића и сусједа на истоку Спича није могуће дати нека прецизнија уопштавања о односу паштровског говора са другим приморским говорима зетско-јужносанџачког типа“ (479). Извршено је поређење говора Паштровића са говором Конавала, са говором Мрковића (код Бара), затим са говорима паштровског залеђа — средњокатунскољешанским и црмничким, и где је било потребе са говорима источне Црне Горе, па чак и са удаљенијим говорним зонама, какви су косовско-ресавски говори (тачније говор Левча). На самом крају аутор закључује да „све типичне црте, без локалних разлика, обухватају цјелокупно подручје паштровског говора: нема ничег у Бечићима, на западу Паштровића, што се не би могло чути и на крајњем истоку — у буљаричким селима на граници са Спичем. Паштровски говор сматрамо једним периферним говором зетско-јужносанџачког типа у који су, из говорних зона залеђа, теже продирали иновациони таласи. Чињеница је да у савременом паштровском говору постоји велики број дублета, разних мјешавина и факултативних варијанти у многим појединостима његове структуре: прозодијским, фонетско-фонолошким и морфолошким“ (497).

Бранкица Марковић